

Thanatos

ISSN 2242-6280, vol. 1 1/2012

© Suomalaisen kuolemantutkimuksen seura

DEATH AND EMOTIONS -SYMPOSIUMRAPORTTI

Rosa Rantanen

Death and Emotions: An International Symposium on Human Mortality
Helsinki 17-19.11.2011

Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin Human Mortality -hankkeen järjestämä Death and Emotions -symposium kokosi Tieteiden talolle Helsinkiin yli 20 puhujaa lähinnä humanistisen tutkimuksen eri aloilta. Marraskuun lopulla järjestetty tapahtuma tarjosi laajalaisen katsauksen ihmisen kuolevaisuuden eri ulottuvuuksiin.

Heideggerin perintö kuolemantutkimuksessa

Kuoleman filosofian mannermaisesta perinteestä edustajista vaikutusvaltaisinta lienee Martin Heidegger, joka oli myös Death and Emotions -symposiumissa innoittanut lukuisia puhujia niin filosofian kuin kirjallisuudentutkimuksenkin aloilta. Heideggerin mukaan kuolema antaa elämälle merkityksen. Heideggerilaisessa viitekehyksessä ihmisyyden on ”olemista kohti kuolemaa” ja yritys ymmärtää oman olemassaolon päättymistä tuottaa yksilölle ahdistusta.

Esimerkiksi filosofian dosentti Mikko Salmela yhdisti tämän ajatuksen mielenkiintoisella tavalla kuolevien ihmisten kohtaamiseen liittyviin käytäntöihin esitelmässään *Emotional Encounter with the Dying*. Salmelan mukaan kuolevan ihmisen todellinen tukeminen edellyttää kykyä samaistua tämän läpikäymiin tunteisiin. Kuolevan ja tukihenkilön jakama filosofinen näkemys kuolemasta voisi hänen mukaansa toimia ikään kuin vaihtoehtoisena suhtautumistapana hoitolaitosten nykyään tarjoamille menetelmille.

Heideggerilaisen teorian yhdistäminen käytännön hoitotyöhön ja kuolevan kohtaamiseen on kiinnostava ja kunnianhimoinen yritys, joka on kuitenkin kaikkea muuta kuin ongelmaton. Esimerkiksi onnistuneen saattohoidon kannalta on tietysti tärkeää, että ymmärretään kuolevan henkiset tarpeet ja emotionaalinen taakka, joka oman kuoleman lähestymisestä aiheutuu. Tarpeet saattavat kuitenkin olla muita kuin filosofisia toiveita ymmärtää kuoleman merkitys. Tärkeintä näyttäisi usein olevan ammattitaitoinen apu ja inhimillinen läsnäolo, vaikka läsnäolijat eivät pystyisikään täysin samaistumaan kuolevan kokemuksiin. Salmelan esitelmä sivusi kysymystä, joka tuntuu koskevan kuolemantutkimuksen kenttää yleisemminkin: miten yhdistää onnistuneesti teoreettinen viitekehys kuolemaa ja kuolevaisuutta koskevaan käytännön työhön? Vastaava ongelma on tuttu myös muilla monitieteisillä aloilla, joilla pyritään eri lähtökohdista kumpuavien näkemysten väliseen, hedelmälliseen vuoropuheluun.

Kuolevaisuuden filosofiset ulottuvuudet tarkastelussa

Tutkijakollegiumin johtaja ja Human Mortality -hankkeen vetäjä, professori Sami Pihlström tarkasteli Heideggerin ajattelua puhtaasti filosofisesta lähtökohdasta osana syyllisyyttä käsittelevää esitelmäänsä. Pihlström puhui symposiumissa syyllisyydestä otsikolla *Death and Guilt* ja muistutti, että myös syyllisyys on kuolevaisuuteen olennaisesti liittyvä tunne. Kuolevaisuutta voidaan tarkastella sekä ”objektiivisesta” että subjektiivisesta näkökulmasta. Vaikka oma kuolevaisuus on toisaalta osa elämää ja tiedämme kaikkien ihmisten lopulta kuolevan, ajatus oman olemassaolon päättymisestä on vaikea tai jopa mahdoton sisäistää. Kuoleman herättämä ahdistus on osittain sidoksissa oman elämän arvioimiseen. Pihlströmin mukaan ihminen saattaakin kokea syyllisyyttä paitsi jonkin tietyn asian tekemisestä, myös koko elämän aikana tehdyistä valinnoista tai tekemättä jääneistä asioista.

Hieman erilaisen lähestymistavan kuolevaisuuden filosofiaan tarjosi professori Matti Häyry, joka esitelmöi tilaisuudessa otsikolla *Considerable Life Extension and Three Views on the Meaning of Life*. Elämän huomattava pidentäminen on bioetiikassa nouseva aihe, sillä lääketieteellisessä teknologiassa on viime vuosien aikana tapahtunut huomattavaa kehitystä elämän pidentämiseen liittyvillä alueilla. Ajatus pitkästä, jopa ikuisesta, elämästä on kiehtova ja useimmat ihmiset ajattelevat elämän jatkumisen olevan hyvä asia. Kuten Häyry toi esille, siitä, millä tavoin elämän tulisi jatkua, on kuitenkin monia näkemyksiä. Siinä missä monet

kannattavat yksilön elämän pidentämistä, toiset näkisivät elämän jatkuvan mieluummin yhä uusien sukupolvien ylläpitämässä perinteissä ja muistoissa. Häyryn mukaan on kuitenkin olemassa suositeltavampi lähestymistapa, jossa arvostetaan mielenrauhan ja hyvin rakennetun elämänkaaren etsimistä jatkuvuuden korostamisen sijaan.

Keynote -puhujat esittelivät kuoleman kulttuuria ja elinsiirron problematiikkaa

Keynote -puhujiksi symposiumiin oli kutsuttu ansioitunut kuolemantutkija, Durhamin yliopiston professori Douglas Davies sekä Linköpingin yliopistossa nykyisin vaikuttava Margrit Shildrick, joka puhui elinsiirtoon liittyvästä problematiikasta. Daviesin luento *Emotions and Theories of Grief in Human Mortality* tarjosi moniulotteisin katsauksen suremisen käytäntöihin sekä suruun osana kuoleman ja kuolevaisuuden merkitystä. Davies pohti muun muassa sitä, miksi ja miten tietyt asiat, kuten hiljaisen hetken viettäminen, toimivat surun symboleina länsimaisessa kulttuurissa.

Davies nosti esiin myös kysymyksen surusta puhumisen tarkoituksenmukaisuudesta. Kärjistetysti voisi kysyä: miksi puhua surusta ja kuolemasta ennen kuin on pakko? Kuolemasta puhuminen koetaan usein epämiellyttäväksi, mutta toisaalta kuolemaa ja siihen liittyvää surua koskevien ajatusten läpikäyminen voi helpottaa niihin suhtautumista ja vähentää ahdistusta. Eräs niin Daviesin kuin muidenkin puhujien esityksissä (toisinaan vain rivien välistä) esiin noussut merkittävä käsite oli toivo, sillä se on usein tärkeässä roolissa ihmisen pyrkimyksessä selviytyä surun ja kuoleman kohtaamisesta.

Esitelmässään *Staying Alive: Affect, identity and anxiety in organ transplantation* Margrit Shildrick kuvaili, kuinka uuden elimen vastaanottaneet henkilöt kokivat elinluovutusprosessin vaikuttaneen identiteettiinsä. Myös Donna McCormack käsitteli elinsiirtoja otsikolla *Ghosts of Flesh: How the Dead Haunt the Self in Organ Transplantation* ja aihe onkin ollut viime vuosina tapetilla monilla tieteenaloilla. Sekä Shildrick että McCormack lähestyivät aihetta ennen kaikkea luovutusprosessin henkilökohtaisten ulottuvuuksien kautta. Shildrickin mukaan monet elinsiirron vastaanottaneista potilaista kokevat uuden elimen olevan jollakin tavoin ”vieras” elementti omassa kehossaan. Monet jopa tuntevat luovuttajan olevan jollakin tavoin läsnä ruumissaan.

Elinluovutus näyttäytyy kulttuurisesta näkökulmasta prosessina, jossa elimen luovuttaja on epäitsekäs lahjan antaja ja vastaanottaja kiitollinen lahjan saaja. Elinsiirron kautta luovuttaja ikään kuin jatkaa elämäänsä ”lahjan” vastaanottaneen potilaan kehossa. Useat vastaanottajat kuitenkin kokevat eräänlaista syyllisyyttä saamastaan lahjasta sekä siitä, että hengen pelastanut elinsiirtoprosessi aiheuttaa lopulta ilon sijaan ahdistusta. Elämän jatkuvuudella onkin elinsiirtoprosesseissa vähintään kaksi puolta. Luovuttaja perheineen voi iloita elämän jatkumisesta, joskin hieman erikoisessa muodossa, sekä toiselle tuotetusta avusta. Elinsiirron vastaanottaja kuitenkin joutuu usein ponnistelemaan tunteakseen esimerkiksi uuden sydämen osaksi omaa itseään ja joutuu rakentamaan identiteettinsä uudelleen.

Rosa Rantanen, VTM, on filosofian tohtorikoulutettava, joka työskentelee tällä hetkellä Turun yliopistossa ja tutkii väitöskirjassaan eliniän huomattavan pidentämisen eettistä tavoiteltavuutta.